

## РОЗДІЛ 3

# ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТУПЕНЕВОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

УДК 378

В.П. Курок, Б.О. Шевель  
м. Глухів, Україна

### АНАЛІЗ СТАНУ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В 50-Х РОКАХ ХХ СТ.

Рівень розвитку інженерно-педагогічної освіти відображає соціально-економічне становище в Україні, оскільки він безпосередньо пов'язаний не лише з педагогічною наукою, а й з розвитком економіки та суспільства в цілому.

Вивчення та аналіз становлення і розвитку інженерно-педагогічної освіти є важливим аспектом актуалізації досвіду та ідей, накопичених за час існування цієї системи, а також умовою її якісного функціонування та виконання головного завдання – підготовки висококваліфікованих інженерно-педагогічних кадрів.

Дослідження інженерно-педагогічної освіти висвітлені в працях вітчизняних науковців С. Артюха, І. Васильєва, О. Ганопольського, О. Коваленко, О. Прохорової, Л. Тархан, Є. Шматкова, зарубіжних авторів Б. Гершунського, Є. Зеєра, Н. Кузьміної, А. Мелецінека, А. Сейтешева та інших.

Особливої уваги заслуговує період, починаючи з 50-х років, під час якого було реорганізовано структуру системи підготовки майбутніх інженерно-педагогічних фахівців, внесені зміни до її змісту, форм і методів.

**Мета статті** – проаналізувати стан методичного забезпечення закладів інженерно-педагогічної освіти в 50-х роках ХХ ст.

З 1950 р. відбувся деякий спад у розвитку системи державних трудових резервів, що тривав аж до 1953 р. Це було зумовлено цілою низкою об'єктивних і суб'єктивних причин. Перш за все, змінився характер необхідної кваліфікованої робочої сили – на зміну машинно-ручному типу виробництва в промисловість поступово прийшов і почав переважати індустріально-конвейерний тип, робітника-операційника змінив робітник-універсал, здатний освоювати нову техніку. Підвищувалися вимоги до професійно-кваліфікаційного рівня робітників і скоротилася потреба в робітниках масових професій, які готувалися школами фабрично-заводського навчання. Суттєвою причиною цього стало проведення курсу на здійснення загальної семирічної освіти в країні, що привело до підвищення загальноосвітнього рівня учнів, які вступали в училища.

Однак, це негативно позначилося на структурі навчальних планів, у яких слабко подавався загальноосвітній цикл, що перетворювало ремісничі училища в умовах загальної неповної середньої освіти в безперспективний тип навчального закладу. Важливим було повернення загальноосвітньої школи до питань підготовки школярів до практичної діяльності, до праці в сфері матеріального виробництва. У цей час виникли думки про необхідність професіоналізації старших класів середньої школи.

Водночас існувала низка проблем: відсутність типових навчальних планів і програм; слабкість, нерозвиненість матеріально-технічної бази більшості технікумів (Київський, Харківський та ін.); низький рівень роботи методичних комісій.

Тому протягом 50-х років ХХ ст. приймається низка документів, в яких вказуються наступні заходи: посилення контролю з боку адміністрації навчального закладу за підготовкою і проведенням навчальних занять; організація методичної допомоги й обміну педагогічним досвідом; організація вивчення педагогічного мінімуму: педагогіка, методика виробничого навчання і методика виховної роботи (в обсязі програми педагогічних училищ), а також організація навчально-методичних кабінетів для підвищення кваліфікації і перекваліфікації інженерно-педагогічних кадрів [6, с.90].

Для певного підняття авторитету системи трудових резервів, відмови від найбільш одіозних форм і методів її діяльності, в 50-х роках було вжито низку заходів. Насамперед, у 1955 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР було відмінено призив (мобілізацію) молоді в ремісничі і технічні училища [1].

Саме в цей період було встановлено для випускників індустріально-педагогічних технікумів обов'язковий 5-річний термін відпрацювання в професійних навчальних закладах на посаді майстра виробничого навчання, а також прийнято рішення про організацію підсобних господарств при індустріальних технікумах.

Це дозволило істотно знизити плинність кадрів інженерно-педагогічних працівників в освітніх установах професійної освіти. Організація навчально-виробничих комплексів при інженерно-педагогічних навчальних закладах забезпечила тісний зв'язок теорії з практикою, певну економічну самостійність вузів за рахунок отримання додаткових матеріальних засобів [6].

Кваліфікованими кадрами майстрів виробничого навчання училища та школи того часу були забезпечені тільки на 79,6%, завідуючими навчально-виробничою частиною – на 90,8%, старшими майстрами – на 86,8%. Залишав бажати кращого і кваліфікаційний, і освітній рівень працюючих педагогів і майстрів виробничого навчання.

І в наступні роки темпи підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів для навчальних закладів трудових резервів та їх працевлаштування після закінчення навчальних закладів не відповідали нормам: училища та школи фабрично-заводського навчання продовжували відчувати гостру потребу в кваліфікованих кадрах майстрів виробничого навчання. Так, в 1955 р. більше 71% від загальної кількості працюючих майстрів не мали навіть середньої освіти [2].

Практика підготовки до майбутньої інженерно-педагогічної освіти цього періоду викликала потребу в:

- створенні відповідної навчально-матеріальної бази: додаткових витрат на організацію майстерень, кабінетів і лабораторій та на придбання обладнання для них;
- наявності викладачів із загальнотехнічних і фахових дисциплін, особливо з виробничої практики, лаборантів;
- нових методах і формах виховної, самостійної роботи тощо [11].

Сформована на початку 50-х років практика підготовки педагогічних кадрів для професійних навчальних закладів зберігалася майже протягом усього десятиліття, зазнаючи в основному кількісні зміни, пов'язані з деяким розширенням мережі індустріально-педагогічної технікумів.

У кінці 50-х років система підвищення кваліфікації педагогічних працівників навчальних закладів трудових резервів розширюється і вдосконалюється за рахунок відкриття Центральних курсів удосконалення та перепідготовки інженерно-педагогічних працівників трудових резервів, Центрального інституту удосконалення та перепідготовки кадрів училищ механізації сільського господарства та їх філії при індустріально-педагогічних технікумах сільськогосподарського профілю. Окрім того, вирішенню завдання підвищення педагогічної кваліфікації працюючих майстрів виробничого навчання сприяли вечірні та заочні відділення, організовані при деяких технікумах.

Серед завдань науковців-педагогів республіки, відображених у проекті «Перспективного плану наукових досліджень з педагогічних наук в УРСР на 1959-1965 роки», розглядаються: розробка питань змісту загального, політехнічного й виробничого навчання; створення нових підручників, а саме з педагогіки для педагогічних інститутів та університетів, педучилищ;

### Розділ 3 **Психолого-педагогічні проблеми ступеневого навчання і виховання учнів професійно-технічних закладів освіти**

створення низки монографій і книг з основних питань політехнічного й виробничого навчання, дидактики тощо [7].

У 1959 р. Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти СРСР (Міністерство ВНЗ) була організована підготовча робота з відкриття нових – загальнотехнічних та індустріально-педагогічних факультетів і кафедр у педагогічних ВНЗ.

Навчальним планом технічних училищ тих років відводилося 70 відсотків навчальних годин на виробниче навчання. Окрім нього, до навчальних планів більшості навчальних закладів підготовки майбутніх фахівців входили наступні предмети: автоматика виробництва, основи прикладної механіки [1].

Указом Президії Верховної Ради РСФСР 18 липня 1956 було засновані почесні звання Заслуженого вчителя професійно-технічної освіти та Заслуженого майстра професійно-технічної освіти. Ними були удостоєні відомі педагоги С. Воронцова, С. Воробйов, В. Кузнецов, В. Іванов, Н. Остапенко, А. Север'янова, А. Буланов, Б. Гуревич, Н. Захаров, М. Саблуков і багато інших [9].

Суттєві зміни відбулися також у мережі ремісничих училищ і шкіл фабрично-заводського навчання, в яких здійснювалася підготовка робітників для будівельних підприємств. У травні 1957 р. було прийнято рішення про їх реорганізацію в будівельні училища з дворічним терміном навчання для підготовки в них кваліфікованих робітників із будівельних і монтажних професій, а також машиністів і помічників машиністів екскаваторів тощо [4].

3 липні 1959 р. відбулася децентралізація керівництва – було передано у підпорядкування республік навчальні заклади, республіканські, обласні, крайові та міські управління трудових резервів, контори матеріально-технічного постачання, будівельні організації й будинки культури та поклали на Ради Міністрів союзних республік:

- затвердження планів підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних училищах, середніх загальноосвітніх школах з виробничим навчанням, а також безпосередньо на виробництві для підприємств і будов раднаргоспів, місцевих Рад депутатів трудящих республіканських і союзно-республіканських міністерств і відомств;

- розробку перспективних і річних планів працевлаштування молоді, яка закінчує восьмирічну загальноосвітню школу, професійно-технічні училища і середню школу з виробничим навчанням;

- забезпечення підготовки кваліфікованих робітників для союзних республік і підприємств та організацій союзного підпорядкування в обсягах, що визначаються народногосподарським планом;

- розподіл по раднаргоспах, місцевих Радах депутатів трудящих, республіканських і загальносоюзних міністерствах і відомствах підготовлених кваліфікованих робітників;

- здійснення контролю за правильним використанням молодих робітників, направлених на роботу після закінчення навчання;

- організацію роботи з прийому молоді в професійно-технічні училища і забезпечення оперативного керівництва навчально-виховною роботою та господарською діяльністю навчальних закладів професійно-технічної освіти;

- забезпечення фінансування і матеріально-технічного постачання професійно-технічних навчальних закладів, організацію нових училищ, складання і здійснення планів будівництва професійно-технічних училищ [3].

27 липня 1959 р. Указом Президії Верховної Ради Союзу РСР утворюється Державний комітет Ради Міністрів СРСР по професійно-технічній освіті, на який покладалося:

- надання методичної допомоги союзним республікам в організації та удосконаленні навчального процесу в професійно-технічних училищах і в підготовці кваліфікованих робітників безпосередньо на підприємствах, вивчення стану професійно-технічної освіти і розробку заходів, спрямованих на її покращення;

- складання навчальних програм за участю союзних республік, навчальної і нормативної документації, надання союзним республікам допомоги у виданні і виготовленні підручників, навчальних і наочних приладів для всіх структур професійно-технічної освіти;
- розроблення типових норм матеріального забезпечення учнів, оснащення устаткуванням, інструментом та інвентарем навчально-виробничих майстерень, лабораторій і кабінетів професійно-технічних навчальних закладів;
- затвердження за погодженням з Радами Міністрів союзних республік переліку професій, з яких здійснюється підготовка кваліфікованих робітників у професійно-технічних училищах, середніх школах з виробничим навчанням і безпосередньо на підприємствах;
- затвердження за погодженням з Радами Міністрів союзних республік завдань з підготовки кваліфікованих робітників за професіями для інших союзних республік, підприємств і організацій союзного підпорядкування;
- вивчення, наукове узагальнення і розповсюдження вітчизняного і зарубіжного досвіду в професійно-технічній освіті;
- здійснення зовнішніх зв'язків у галузі професійно-технічної освіти.

У підпорядкування Державного комітету Ради Міністрів СРСР по професійно-технічній освіті передано Всесоюзне учбово-педагогічне видавництво «Трудрезервиздат» з друкарнею в м. Москві, журнали «Профессионально-техническое образование» і «Знание-сила», Центральний учбово-методичний кабінет, Всесоюзний трест учбово-наочних приладів з його виробничими підприємствами, Центральні ресурси удосконалення і перепідготовки інженерно-педагогічних і керівних кадрів трудових резервів, Центральний інститут удосконалення і перепідготовки кадрів училищ механізації сільського господарства, Всесоюзну постійну виставку технічної творчості учнів училищ та шкіл трудових резервів, павільйон «Трудові резерви» Виставки досягнень народного господарства СРСР [10].

Таким чином, у кінці 50-х років ХХ-го століття відбулась організація індустріально-педагогічних технікумів (зокрема, у Києві, Харкові, Єнакієвому Сталінській області); виокремлення педагогічних відділень при галузевих інститутах (наприклад, агропедагогічне відділення Харківського сільгоспінституту); становлення системи підвищення інженерно-педагогічної кваліфікації (Центральні курси вдосконалення й перепідготовки інженерно-педагогічних працівників Головного управління трудових резервів, Центральний інститут удосконалення й перепідготовки кадрів училищ механізації сільського господарства та їхні філії).

Організація спеціалізованої підготовки інструкторів (майстрів) виробничого навчання була об'єктивно зумовлена й особливостями професійно-технічної школи (домінування практичного (виробничого) навчання в училищах та школах фабрично-заводського навчання), і самого виробництва, що потребувало в першу чергу «робітників операційників».

Основними формами навчання в 50-і роки ХХ ст. були практичні заняття, уроки, виробниче навчання в майстернях, навчальна й виробнича практики, зокрема педагогічна – у технікумах; лекційно-семінарська система навчання – на агропедагогічних відділеннях та курсах перепідготовки й підвищення кваліфікації.

Таким чином, методичне та матеріально-технічне забезпечення навчального процесу в закладах інженерно-педагогічної освіти характеризувалося: низьким рівнем методичного забезпечення, слабкою матеріально-технічною базою та недостатньою кількістю кваліфікованих педагогічних кадрів.

Однак, спостерігалися позитивні тенденції з удосконалення системи інженерно-педагогічної освіти з усіх напрямів, починаючи з надання навчальним закладам більшої автономії, здійсненням пошуку найбільш ефективних систем підготовки робітничих кадрів, закінчуючи впровадженням засобів заохочення педагогічних працівників і майбутніх інженерно-педагогічних фахівців.

**Література:**

1. Досягнення Радянської України за 40 років : стат. зб. / Грозд. «В Українській РСР всім громадянам забезпечено право на працю». – К. : [б. и.], 1957. – 108 с.
2. Котляр Э. С. Государственные трудовые резервы СССР в годы Великой Отечественной войны / Э.С. Котляр. – М. : [б. и.], 1975. – 108 с.
3. КПСС Советское государство о подготовке молодой смены рабочего класса. 1940-1987 годов / сост. Г. И. Терещенко, И. Ф. Курас, Н. Г. Ничкало и др. – К. : Высш. школа, 1988. – 56 с.
4. Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки: дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Липинський Віталій Володимирович. – Д., 2001. – 393 с.
5. Об отмене призыва (мобилизации) молодежи в ремесленные и железнодорожные училища: указ Президиума Верховного Совета СССР от 18 марта 1955 г. // Сборник законов СССР и Указов Президиума Верховного Совета СССР (1938 г.-1961 г.) – М. : Политиздат, 1961. – 563 с.
6. Онопченко С. В. Характеристика инженерно-педагогического образования Украины во второй половине XX в. и перспективы его развития [Электронный ресурс] / Кафедра ИТС ЛНУ. – Режим доступа: [its.luguniv.edu.ua/kaf1 u/sc work/el.../Stat Онопченко.doc](http://its.luguniv.edu.ua/kaf1 u/sc work/el.../Stat Онопченко.doc).
7. Русько О. М. За дальше піднесення педагогічної науки в УРСР / О. М. Русько // Рад. шк. – 1959. – №12. – С.69-76.
8. Трудовые резервы : сб. офиц. материалов. - М. : Крас, пролетарий 1950. – 376 с.
9. Указ Президії Верховної Ради РСФСР 18 липня 1956 р. / Верховна рада РСФСР. – К. : [б. и.], – 285 с.
10. Указ Президії Верховної Ради РСФСР 27 липня 1959 р. / Верховна рада РСФСР. – К. : [б. и.], – 88 с.
11. Янковський Б. А. Про підготовку спеціалістів середньої кваліфікації в загальноосвітній школі / Б.А. Янковський, Л. К. Русанова, Д. Ф. Кисіль // Рад. шк. – 1956. – №12. – С.11-17.

*У статті проаналізовано динаміку розвитку інженерно-педагогічної освіти в 50-х роках XX століття та визначено стан методичного забезпечення того часу.*

**Ключові слова:** інженер-педагог, методичне забезпечення, інженерно-педагогічна освіта, історія освіти.

*В статті проаналізовано динаміку розвитку інженерно-педагогического образования в 50-х годах XX столетия та определено состояние методического обеспечения того времени.*

**Ключевые слова:** инженер-педагог, методическое обеспечение, инженерно-педагогическое образование, история образования.

*The dynamics of engineering and pedagogical education development in 1950s is analyzed in the article as well as the state of methodical facilities at that period*

**Keywords:** an engineering teacher, methodical facilities, engineering and pedagogical education, the history of education.